

Grønlandshvalen vender tilbake – Hvalbukta isfri etter 190 år

Morten Jødal (biolog)

I perioden 1670-1810 var Hvalbukta nord for Svalbard isfri om vinteren. Fra 1810 økte isutbredelsen om vinteren og omsluttet hele Svalbard. På slutten av 1990-tallet ble det igjen isfritt i Hvalbukta om vinteren, og Grønlandshvalen er tilbake der på vinterbeite. Det er derfor ikke første gang det er isfritt i Hvalbukta om vinteren.

Grønlandshvalen er den nest største av hvalene, og overgås bare av blåhvalen. Den trives i svært polare farvann, og er kjent for å bevege seg mot nord under vinteren. Arten har en nordlig sirkumpolar utbredelse, med historisk store bestander også ved Svalbard. Konservative estimer har beregnet topp-bestanden i disse områder til rundt 46.000 individer. Etter intens fangst helt fra 1600-tallet har den imidlertid vært regnet som nærmest utryddet i Nord-Atlanteren. Arten ble fredet i norske farvann i 1929, og internasjonalt fra 1935. Langsomt har bestandene bygget seg opp igjen. I vår tid regnes den samlede globale bestand til omtrent 15.000 individer. I Hvalbukta nordøst for Svalbard har det vinterstid imidlertid ikke vært grønlandshval i perioden 1820-1990. Nå er den langsomt på vei tilbake også her, også i den mørke årstid. Det har med klimaet å gjøre.

Nylige vintertokt i Barentshavet, og permanent utplassering av lyttebøyer, har vist at grønlandshvalen fra slutten av 1990-tallet har oppholdt seg i Hvalbukta og områdene nordøst for Svalbard gjennom de siste vintrene. Det skyldes at disse havområdene begynner å bli isfrie på denne tiden av året. Årsaken er først og fremst vindsystemer, som har sørget for oppveiling av noe varmere bunnvann. Det gir også næring for hvalen, som beiter på ulike krepsdyr. Fram til nå har man trodd at grønlandshvalen ble borte fra våre områder fordi den ble fangstet til lokal utryddelse. Det er sannsynligvis bare delvis riktig. Professorene Stig Falk-Pettersen og Jørgen Berge sier at tilbakegangen også falt sammen med endringer i isutbredelsen¹. Gjennom studier av blant annet loggbøker fra hvalfangere og ekspedisjoner har man kommet fram til at området nordøst for Svalbard (Hvalbukta) vinterstid var isfritt mellom ca 1670 og 1810. Da var det grønlandshval i farvannene. Fra 1810 økte på nytt isutbredelsen på vinteren, og omsluttet hele Svalbard. Denne situasjonen fortsatte til 1990-tallet. Vinterisen som kom rundt 1810 tvang hvalene bort.

Aftenposten dekket saken med en artikkel søndag den 27. april 2014, hvor journalist Ole Magnus Rapp skrev: “Den dramatiske økningen av isdekket må ha hatt en stor innvirkning på økosystemet. *En marin oase ble til en ørken*”. Det var et svært uvanlig perspektiv til denne avisen å være. Nesten uten unntak framstilles et noe varmere klima – med fravær av snø og is - som en entydig trussel mot natur og kultur. Grønlandshvalen er ett av svært mange eksempler på at dette er feil.

¹ Stig Falk-Pettersen et al (2013): At the rainbows end: high productivity fueled by winter upwelling along an Arctic shelf. *Polar Biology*. DOI 10.1007/s00300-014-1482-1